

A HÁROMMONDATOS ÚJSÁGHÍREK KONSTRUKCIÓS FORMÁI¹

BÉKÉSI IMRE

1. A három mondat beépültségének, azaz önállóságának-önállótlanságának szempontjából elvileg egy-, két- és háromtömbös formát képzelhetünk el; de már néhány példa is meggyőz bennünket, hogy a három mondat legtermészetesebben két tömbre tagolódik, mégpedig első tételmondatos: $[1-(2-3)]$ és konklúziómondatos: $[(1-2)-3]$ formára.

1.1. Az egytömbös formának két elvi lehetősége van. Az egyikhez olyan mondatokra lenne szükség, amelyek mindegyike teljesen önállótlan, s így tételmondat-szerepre alkalmatlan; de ilyen (egyébként jól formált) hírt nem találtunk az 1523 újsághír között.

A másik esetben akkor keletkezhetne egytömbös forma, ha a tétel szerepre alkalmas mondatokhoz külön-külön, egymástól függetlenül kapcsolódnék a másik két önállótlan mondat, — de ilyet sem találtunk. A két beépített mondat ugyanis előbb egymáshoz kapcsolódik, s kettejük tömbje lép viszonyba a tételmondatdal. Nézzünk erre egy példát!]

(1) Gyorshírben jelentették a hírügynökségek, hogy egy New York-i kórházban tegnap, hétfőn 63 éves korában, gégerákban meghalt U Thant, az ENSZ volt főtitkára. (2) Kétszer választották az ENSZ főtitkárává. (3) Második mandátumának lejártakor, 1971. december 31-én egészségi állapotára hivatkozva nem vállalt újabb jelölést. (Dm 74. nov. 26.)

Az első, tétel szerepű mondat egymagában is beszédmű értékű, önállóságához tehát semmi kétség nem fér. A második mondat hiánya viszont csak a magyarban informatív hiány, a legtöbb indoeurópai nyelvben grammatikailag is hiányoznék a személyes névmás megfelelő alakja (ang. *him*, or. *jevo*). A harmadik mondatban az alany szerepel implikáltan, de nemcsak ettől hiányos a mondat. A **Második mandátumának** szintagma jelzője feltételezi az *elsőt*, vagy valami szinoním kifejezést. Mivel ez a második mondatban van (*Kétszer választották...*), így a 3. mondat először ide kapcsolódik, a 2.-kal alkot közvetlen egységet, s csak vele együtt lép viszonyba az első mondatdal. Meggyőzően igazolja ezt a 2. és a 3. mondat sorrendi felcserélhetősége: $[1+(3+2)]$, míg $[(2+1)+3]$ vagy $[2+(1+3)]$ stb. cserét nyilvánvalóan nem tudnánk szabályosan végrehajtani.

1.2. A háromtömbös forma, azaz mindhárom mondat teljes kifejtettsége már realisabb lehetőség, s néhány hírünkben többé-kevésbé meg is valósult, bár oly módon egyszer sem, hogy két mondat kapcsolata valamennyire ne volna szorosabb a harmadikkal szemben.

1.2.1. Legtöbbször olyan esetben tűnik háromtömbösnek a hárommondatos hír, amikor az önálló első és harmadik mondatot egy kevésbé önálló középső mondat elszigeteli egymástól, s e középső mondat hovatartozását — éppen a két szélső önállósága miatt — nem lehet pontosan megállapítani. Nézzünk erre néhány példát!

(1) Új nyomda épül Egerben, mintegy 48 millió forintos költséggel. (2) Kedden megkezdték a 4000 négyzetméter alapterületű gépcsarnok oldalfalainak építését. (3) Az új egri nyomdát előreláthatóan a jövő év végén adják át rendeltetésének. (N 74. szept. 11.)

Az 1. és a 3. mondat megállná a helyét egymondatos hírként is (a 3. legfeljebb feltételezne egy előbbi híradást a tény bejelentéséről), de a középső mondat sem teljesen önálló. A háromtömbös forma: $[1+2+3]$ elvi lehetősége helyett mégis indokoltabbnak találhatjuk a kéttömbös tagolódást, mégpedig az első fő tömb altömbösödésével keletkezett változat jelenlétét: $[(1+2)+3]$. Egyrészt ugyanis csak az első mondatból származhat a ... *gépcsarnok* névelőjének határozottsága, ti. hogy miféle *gépcsarnokról* van szó; másrészt a két mondat állítmányának, illetőleg állítmányi részének lexikai kapcsolata *épül, megkezdték az építést* is az első-második mondat viszonyát vonja szorosabbra.

(1) Leone olasz elnök csütörtökön befejezte kétnapos tárgyalásait Washingtonban Ford elnökkel. (2) A közös nyilatkozat szerint az Egyesült Államok kész «megfelelő, konstruktív és felelősségteljes szerepet játszani abban, hogy Olaszországban helyreálljon a gazdasági egyensúly». (3) Leone elnök viszontlátogatásra hívta meg Fordot. (N. 74. szept. 28.)

A harmadik mondat önállósága elsősorban a személynevekre épül. A benne közölt információ feltételez ugyan bizonyos olvasói tájékozottságot, ennek azonban nem okvetlenül ebből a hírből kell származnia. A 2. mondat alanyváltása s informatív telítettsége függetlenít az első mondatától, itt is elsősorban a határozott névelő (A közös nyilatkozat) tartja a kapcsolatot, valamint a tájékozott újságolvasónak azon előismerete, miszerint a közös nyilatkozatokat általában tárgyalások előzik meg. Ezek a kapcsolatok azonban még nem zárnák ki a háromtömbös forma lehetőségét: $[1+2+3]$, de ha a második mondat idézett határozott névelője helyett birtokos személyragot alkalmaznánk (Közös nyilatkozatuk), nyilvánvalóvá válna az első-második mondat szorosabb kapcsolata: $[(1+2)+3]$.

1.2.2. Az alábbi hír mindhárom mondata szerepelhetne önálló közleményként, itt azonban nem nyelvi megformáltságukon múlik, hogy mégsem háromtömbös az általuk felépített forma:

(1) A Fővárosi Fürdőigazgatóság közli, hogy a Csepeli és a Római strandfürdő szeptember 15-én tart nyitva utoljára. (2) A Szabadság, a Palatinus, a Csillaghegyi strand, valamint a Lukács- és a Rudas-uszoda továbbra is a közönség rendelkezésére áll. (3) A Gellért-fürdő férfi és női termál- és gőzosztálya szeptember 9-től ismét naponta fogadja a vendégeket. (N 74. szept. 13.)

Hiába állhatna meg önmagában mindhárom mondat, ha a köztük levő két viszonyfajta közül legalább az egyik nem kapcsolatos. A markánsabb logikai viszonyfajta ugyanis — akár fő-, akár alkapcsolásként szerepelnek — tömbösítenek. Az itteni hír második mondatának tartalma például éppen ellenkezője az elsőének, s kettejük ellentétes viszonyú tömbjét csak a közös téma révén folytatja a 3., tömb értékű mondat: $[(1 \neq 2)+3]$.

2. Az előbbi meg gondolások alapján nem láttuk értelmét, hogy az egy- és a háromtömbös elvi formákat is fölvegyük rendszerünkbe, így a hárommondatos újsághíreket kéttömbös lehetőségeikben vizsgáltuk.

2.1. A második fő tömb tagolódik: $[1-(2-3)]$

(1031 db, 67,6%)

2.1.1. Kapcsolatos viszonyú főkapcsolás: $[1+(2-3)]$

(439 db, 28,8%)

2.1.1.1. Kapcsolatos viszonyú alkapcsolás [1+(2+3)]

(408 db, 26,8%)

(1) A telefondoktor január 8 és 14 között az idősebb korosztályhoz tartozókhoz szól. (2) Érinti az öregkorban gyakori panaszokat, a korral járó sajátos tüneteket. (3) Beszél arról is, hogy mik a szép, nyugalmas öregség legfőbb feltételei, s tanácsokat ad a helyes, célszerű életmódhoz. (MN 73. jan. 7.)

(1) „A Kertészeti Egyetem soroksári botanikus kertjében kinyíltott egy különleges növényritkaság, a tél végét jelző „téltemető”. (2) E mediterrán eredetű, hazánkban meghonosodott ritka növényfaj a boglárkafélék családjában tartozik. (3) Az olvadó hófoltok közt bókolva jelennek meg halványsárga bimbói”. (Dm 73. febr. 13.)

2.1.1.2. Magyarázó viszonyú alkapcsolás: [1+(2→3)]

(21 db, 1,4%)

(1) „Kiosont” első próbaútjára Japán első atommeghajtású hajója hétfőn a kora reggeli órákban Mucu kikötőjéből. (2) A hajó eredetileg vasárnap reggelre tervezett elindulását 259 halászhajó akadályozta meg, amely körülfárta a kikötőt. (3) A japán halászok ugyanis attól tartanak, hogy az atommeghajtású hajó rádióaktívá teszi halászterületeiket. (N 74. aug. 27.)

(1) Egy kengurut keres négy napja a chicagói rendőrség, amely a külvárosban bolyong. (2) Érthetetlenül állnak a rejtély előtt, hogyan került a távoli ausztrál tájakról az amerikai városba a másfél méter magas állat. (3) Ugyanis egyetlen környékbeli állatkertből sem tűnt el az utóbbi időben kenguru. (N 74. okt. 23.)

2.1.1.3. Következtető viszonyú alkapcsolás: [1+(2←3)] (5 db, 0,3%)

(1) A boldogító igen után rögtön börtönbe vonult Santa Monicában Mike Gaxiola, hogy megkezdje fegyveres rablásért kiszabott büntetését. (2) Gaxiolát ugyanaz a bíró adta össze Connie Marie Velottal, aki a rablót másodpercekkel később börtönre ítélte. (3) Gaxiola «mézeshetei» így csak egy hosszú csók idejéig tartott. (MN 72. dec. 30.)

(1) Az Alsónémedi és Ócsa közötti úton Maklár László 25 éves karigazgató, szegedi lakos személygépkocsijával elgázolta Sárosi János 68 éves nyugdíjas, ócsai lakost, aki olyan súlyosan megsérült, hogy a helyszínen meghalt. (2) A vizsgálat eddigi megállapítása szerint a balesetet figyelmetlen vezetés idézte elő. (3) A rendőrség ezért Maklár Lászlót őrizetbe vette. (Dm 74. márc. 7.)

2.1.1.4. Ellentétes viszonyú alkapcsolás: [1+(2≠3)] (5 db, 0,3%)

(1) Szabálytalanul előzőtt motorkerékpárjával Köles József 20 éves műszerész, és a Pest megyei Tura község határában elütötte a kerékpáron közlekedő Szél Erzsébet 10 éves iskolai tanulót, aki súlyosan megsérült. (2) A baleset után Köles segítségnyújtás nélkül továbbhajtott. (3) A rendőrség azonban nem sokkal később elfogta, és őrizetbe vette. (EH 75. jún. 14.)

(1) A Balaton északi partjának mediterrán jellegű hegyi lankáin beérett a déli, meleg égöv jellegzetes gyümölcse, a füge. (2) Balatonfüreden, Keszthelyen és másutt a piaci árusok az őshonos gyümölcsök mellett már a fügét is eladásra kínálják. (3) A termés zömét azonban a déli lejtőjű hegyek préházainak tornácai füzérekben aszálják. (N 74. szept. 5.)

2.1.2. Magyarázó viszonyú főkapcsolás: [1→(2-3)] (334 db, 21,9%)

2.1.2.1. Kapcsolatos viszonyú alkapcsolás: [1→(2+3)] (239 db, 15,7%)

(1) A Nílus vizének tisztítására húszezer halat rendelt az egyiptomi kormányzat Kínától. (2) A folyam szabályozása óta ugyanis elmaradnak a szokásos évi áradások, s megszorodtak a Nílusban a növényi és állati paraziták. (3) Kairó ivóvizének minősége is romlott. (EH 75. jún. 2.)

(1) Nem akadályozza a jég a dunai hajózást, annál több gondot okoz az alacsony vízszint (2) Budapestnél ugyanis hetek óta 95—115 centiméter a vízmagasság. (3) Pozsony és Mohács között pedig az alacsony vízszint következtében negyven gázló keletkezett. (MN 73. jan. 13.)

2.1.2.2. Következtető viszonyú alkapcsolás: $[1 \rightarrow (2 \leftarrow 3)]$ (64 db, 4,2%)

(1) A brémai rendőrség két tagja tolvajok és csalók között tölti kényszerpihenőjét. (2) A két rendőr ugyanis a kikötői áruházak fosztogatására specializálta magát, s rövid idő alatt 40 ezer márka értékű árut lopott össze. (3) Két évet kaptak. (N 74. aug. 23.)

(1) Egy kanadai bíróság bűnösnek találta és szabadságvesztésre ítélte Sally Wynert, aki lézer segítségével szélhámoskodott. (2) A löversenypályákon ugyanis megcélozta annak a lónak a lábát, amelyik éppen lehagyni készült Wyner jelöltjét. (3) Így aztán az egyes futamokon nagy összegeket nyert.

2.1.2.3. Magyarázó viszonyú alkapcsolás: $[1 \rightarrow (2 \rightarrow 3)]$ (17 db, 1,1%)

(1) Félbeszakadt a római Colosseum restaurációs munkálata. (2) Ugyanis A negyvenmillió líra, amit a városi tanács a munkákra megszavazott, teljes egészében felémesztődött anélkül, hogy a munkások eljutottak volna a boltívekig. (3) A pénz egyik felét ugyanis elvitte az állványozás, a másikat pedig az aréna délkeleti szárnyának helyreállítása. (Dm 74. nov. 30.)

(1) Nyugtalanítónak tartják Nyugat-Berlin születési statisztikáját a nyugat-berlini lapok. (2) A statisztika szerint ugyanis a német ajkú szülőktől származó újszülöttek száma az 1966. évi 22 841-ről 1971-ben 14 599-re, azaz 36,1 százalékkal esett vissza. (3) Míg 1966-ban ezer lakosra 11,7 újszülött jutott, 1971-ben már csak 8,6. (MN 73. jan. 5.)

2.1.2.4. Ellentétes viszonyú alkapcsolás: $[1 \rightarrow (2 \neq 3)]$ (14 db, 0,9%)

(1) A dráma San Domingóban hatodik napja tart. (2) A városi gerillák egy csoportja ugyanis a venezuelai konzulátus épületében hét túszt tart hatalmában. (3) A dominikai kormány azonban továbbra is elutasítja, hogy tárgyalásba bocsátkozzék a gerillákkal. (N 74. okt. 3.)

(1) A közeljövőben kezdődnek meg a Pécsi Porcelángyárban azok az üzemi kísérletek, amelyek eldöntik majd: felhasználható-e a pécsváradai földpátos homok üzemi méretekben is. (2) A földpátot ugyanis jelenleg Jugoszláviából szerzi be a Pécsi Porcelángyár. (3) Ha viszont Kedvező eredményeket hoznak a kísérletek, amelyeket a Miskolci Nehézipari Egyetemen közösen folytatnak, akkor a harmincmilliárd forint értékű Pécsvárad környéki földpátmező csökkenthetné, esetleg teljesen pótolhatná az importot. (Dm 72. jan. 30.)

2.1.3. Következtető viszonyú főkapcsolás: $[1 \leftarrow (2 - 3)]$ (232 db, 15,1%)

2.1.3.1. Kapcsolatos-viszonyú alkapcsolás: $[1 \leftarrow (2 + 3)]$ (199 db, 13,0%)

(1) Szórakozóhelyen egy vendégnek és egy felszolgálónak két darab karikagyűrűt és egy férfi pecsétgyűrűt adott el aranyként, holott azok rézből voltak, a 37 éves, büntetett előéletű Petrovics Béláné Szeged, Kecskeméti utca 3/B szám alatti lakos. (2) A szegedi Járásbíróság jogerősen 7 hónap börtönre ítélte. (3) S Kimondotta, hogy a vádlott feltételes szabadságra nem bocsátható. (Dm 72. jan. 14.)

(1) A Petőfi-híd budai hídfőjénél Jakab János 23 éves gépkocsivezető, budapesti lakos egy taxival gyorsrajtás következtében összeütközött a 4-es villamossal. (2) Jakab Jánost súlyos sérülésekkel szállították kórházba. (3) A villamos egy utasa könnyebben megsérült, a helyszínen elsősegélyben részesítették. (EH 75. jan. 14.)

2.1.3.2. Magyarázó viszonyú alkapcsolás: $[1 \leftarrow (2 \rightarrow 3)]$ (20 db, 1,3%)

(1) Figyelmetlenül vezette motorkerékpárját Dömsöd határában Kemenczei István 43 éves traktorvezető, és az egyik útkanyarban az árokba borult. (2) Kemenczei

súlyosan megsérült, utasa, a 37 éves felesége a helyszínen meghalt. (3) Egyikük sem viselt bukósisakot. (N 74. szept. 13.)

(1) Ronald Biggsnek, az 1963. évi nagy angliai vonatrablás egyetlen szabadlábon levő tettesének brazil állampolgárságú élettársa szombatra virradóra gyermeket szült. (2) Ezzel megnövekedtek Biggs esélyei, hogy Braziliában maradhat. (3) Egy korábbi bírósági végzés deportálásáról intézkedett ugyan, de a brazil törvények értelmében brazil gyermek apja nem számúzhető az országból. (MN 74. aug. 18.)

2.1.3.3. Ellentétes viszonyú alkapcsolás: $[1 \leftarrow (2 \neq 3)]$ (13 db, 0,8%)

(1) Álló jármű előtt lépett az úttestre Budapesten a XX., Ócsai úton Kovács Ildikó 13 éves tanuló és Lakatos Pálné 29 éves segédmunkás, és egy személygépkocsi mindkettőjüket elütötte. (2) Kovács Ildikó sérüléseibe a helyszínen belehalt. (3) Lakatos Pálnét könnyű sérüléssel vitték kórházba. (N 74 szept. 13.)

(1) Szabálytalan előzés közben személygépkocsijával az előtte haladó pótkocsis teherautónak ment, majd áttért az úttest bal oldalára és egy szembe jövő csehszlovák turistabusznak ütközött Szónyegi János 21 éves magyaralmási szobafestő. (2) Kórházba szállítás közben meghalt. (3) A csehszlovák busz vezetője csak könnyebb sérülést szenvedett, az utasokat nem érte baj. (N 74. aug. 22.)

2.1.3.4. Következtető viszonyú alkapcsolás: $[1 \leftarrow (2 \rightarrow 3)]$ (0 db. A három mondat két következtető kapcsolással ugyanis elől tömbösödik: $[(1 \rightarrow 2) \rightarrow 3]$.

2.1.4. Ellentétes viszonyú főkapcsolás: $[1 \neq (2 \rightarrow 3)]$ (26 db, 1,9%)

2.1.4.1. Kapcsolatos viszonyú alkapcsolás: $[1 \neq (2 + 3)]$ (16 db, 1,1%)

(1) Algyőn — mint hírül adtuk — elkészült a korszerű, új egészségház, melynek ünnepélyes átadására később kerül sor. (2) Tegnapról azonban már ott, új helyen működik a gyógyszertár, folyik a két orvosi körzeti rendelés, s fogászati szakrendelés és a tanácsadás. (3) Az egészségház emeletén levő négy szolgálati lakásba is beköltöztek az algyői egészségügyi dolgozók. (Dm 73. febr. 2.)

(1) A terv szerint 5200 pár női cipőnek kell elkészülni naponta a Minőségi Cipőgyár szegedi gyáregységében. (2) A gyár dolgozói azonban januárban naponta 5445 pár cipőt készítettek el. (3) Szép eredmény ez azért is, mert idén zömmel exportra gyártanak a cipőgyárban, s így egy hónap alatt 128 ezer pár cipőt szállíthattak a Szovjetunióba. (Dm 73. febr. 14.)

2.1.4.2. Következtető viszonyú alkapcsolás: $[1 \neq (2 \rightarrow 3)]$ (4 db, 0,3%)

(3) A csökkent munkaképességű dolgozók számára új munkalehetőségek teremtésére több mint ötmillió forintot támogatást szavazott meg a vállalatoknak a győri városi tanács. (2) Az ellenőrzés során azonban kiderült, hogy a Gépipari és Finommechanikai Vállalat valamint a Lakatosipari Szövetkezet nem a megjelölt célra használta fel a támogatást. (3) Ezért az erkölcsi elmarasztalás mellett a tanácstól kapott ötmillióból négy millió forintot vissza kell fizetni. (N 74. aug. 6.)

(1) A kínai orvostudomány nagy csodálója, az 1973 decemberében elhunyt Henry Carman Ruttan winnipeg-i gyógyszerész végrendeletében patikájának egész berendezését Kínának adományozta. (2) Peking azonban ottawai nagykövetsége útján minden indoklás nélkül elutasította a váratlan örökséget. (3) Az értékes hagyaték így a Manitoba egyetem tulajdonába kerül. (N 74. aug. 18.)

2.1.4.3. Magyarázó viszonyú alkapcsolás: $[1 \neq (2 \rightarrow 3)]$ (4 db, 0,3%)

(1) Szegeden, jóval a kitűzött határidő előtt elkészült a villamos sínpályáinak az úttest közepére helyezése az Anna-kút és a Nagykörút közötti Kossuth Lajos sugárúti szakaszon. (2) A munkálatok azonban itt még nem fejeződtek be véglegesen. (3) A tervek szerint ugyanis hamarosan hozzákezdnek az úttest jobb és bal oldali részének újjáépítéséhez. (Dm 74. nov. 10.)

(1) Az őrzi betakarítási munkák közül sokáig a cukorrépa szedése számított az egyik legnehezebbnek. (2) A Tolna megyei MEXÓGÉP CB-1-es, egymenetes kombájnya azonban nagy mértékben megkönnyíti a munkát. (3) Egy gép tízórás munkában ugyanis több mint két hektár cukorrépa szedésére, fejelésére, tisztítására és gyűjtésére képes. (N 74. aug. 14.)

2.1.4.4. Ellentétes viszonyú alkapcsolás: $[1 \neq (2 \neq 3)]$ (2 db, 0,2%)

(1) Nem vágják le a kezét Líbiában azoknak, akik azért lopnak élelmiszert, mert éhesek, vagy családjuk éhezett, s az ellopott élelmet már el is fogyasztották. (2) De Egyéb lopásért továbbra is kézlevágással büntetnek. (3) Ezt azonban csak orvos jelenlétében szabad végrehajtani — írta az Action nevű tuniszi lap. (NM 72. dec. 17.)

2.2. Az első fő tömb tagolódik: $[(1-2)-3]$ (492 db, 32,4%)

2.2.1. Következtető viszonyú főkapcsolás: $[(1-2) \leftarrow 3]$ (253 db, 16,6%)

2.2.1.1. Következtető viszonyú alkapcsolás: $[(1-2) \leftarrow 3]$ (134 db, 8,8%)

(1) A Kossuth Lajos sugárúton a szentesi Szabó Antal teherautójával nem adott elsőbbséget. (2) Ennek következtében összeütközött Székési János Sövényháza, Kisszer utca 230. szám alatti lakos által vezetett gépkocsival. (3) Székési és utasa, Papp István sérüléseket szenvedtek. (Dm 72. nov. 24.)

(1) Útszéli korlátnak rohant és felborult személygépkocsijával Mátrafüred és Mátraháza között Orbán József 20 éves villanyszerelő, gyöngyösi lakos. (2) Utasa, Oláh István 26 éves marós, debreceni lakos olyan súlyosan megsérült, hogy kórházba szállítás után meghalt. (3) Orbán Józsefet őrizetbe vették. (N 74. szept. 3.)

2.2.1.2. Kapcsolatos viszonyú alkapcsolás: $[(1+2) \leftarrow 3]$ (60 db, 3,9%)

(1) Csinos szőke hölgy lépett Miami egyik forgalmas útvonalán egy nyitott autósóba. (2) Ledobta ruhadarabjait, és a pillanatok alatt összesereglett mintegy száz alkalmi néző szemeláttára Éva kosztümben forgolódott a vízsugarak alatt. (3) A rendőrség őrizetbe vette. (Dm 73. febr. 10.)

(1) Karóval bántalmazta az ittas állapotban levő férjét, a 72 éves Gróf József nyugdíjast andrásfalvi lakásuk udvarán szóváltás közben Gróf Józsefné 63 éves háztartásbeli. (2) Ezt követően lányával férjét a pajtába vitette, ahol a bántalmazott ember rövidesen meghalt. (3) Gróf Józsefnét a rendőrség őrizetbe vette. (N 74. szept. 25.)

2.2.1.3. Magyarázó viszonyú alkapcsolás: $[(1 \rightarrow 2) \leftarrow 3]$ (50 db, 3,3%)

(1) Válságos a helyzet Bangladesben, ahol nem hivatalos jelentések szerint csaknem kétezerre emelkedett a halottak száma. (2) Az áradás Dacca környékén egyre több területet önt el. (3) A Jugoszláv Szövetségi Végrehajtó Tanács úgy döntött, hogy a Vöröskereszt útján 2 millió dinár úgynevezett humanitárius segélyben részesíti a Banglades Népi Köztársaságot. (N 74. aug. 14.)

(1) Gyorsított eljárással került a vádlottak padjára a szegedi Járásbíróság előtt garázdaság miatt Sike László 20 éves, büntetett előéletű, Szeged, Tarján 116. szám alatti lakos. (2) Rábizonyult ugyanis, hogy egy este a Széchenyi téren minden indok nélkül megtámadott egy járőkelőt, s aki annak segítségére sietett, azt is bántalmazta. (3) Sike Lászlót a szegedi Járásbíróság nem jogerősen 9 hónap szigorított börtönre ítélte. (Dm 75. febr. 22.)

2.2.1.4. Ellentétes viszonyú alkapcsolás: $[(1 \neq 2) \leftarrow 3]$ (9 db, 0,6%)

(1) Balogh András 39 éves, büntetett előéletű, Szeged, Bánomkert sor 7. szám alatti lakos kőművesmunkát vállalt Csapó Jenő Szeged, Gábor Áron utca 3. szám alatti lakos telkén azzal, hogy egy cukrászműhelyt és üzletet felépít. (2) Néhány napos munka után azonban vállalkozását nem folytatta, a felvett pénzt pedig magára költötte. (3) Balogh Andrást a szegedi Járásbíróság jogerősen 2 hónap börtönre ítélte. (Dm 72. nov. 5.)

2.2.2. Kapcsolatos viszonyú főkapcsolás: $[(1-2)+3]$ (193 db, 12,7%)

2.2.2.1. Kapcsolatos viszonyú alkapcsolás: $[(1+2)+3]$ (106 db, 7,0%)

(1) Japán üzletemberek és lengyel kereskedelmi szakemberek Tokióban háromnapos értekezletet tartottak. (2) Közös közleményük arra szólít fel, hogy mozdítsák elő a különböző iparágakra vonatkozó együttműködést, és cseréljék ki a műszaki vonatkozású információkat. (3) Japán 1973-ban mintegy 130 millió dollár értékű árut exportált Lengyelországba, és onnan 49 millió dollár értékűt importált. (MN 74. nov. 14)

(1) Leszakadt egy állványzat Miskolcon, a Lenin Kohászati Művek nemesacél-finomhengerművének építésénél, és halálra zúzta az alatta dolgozó Hajdú István 51 éves csabai betanított munkást. (2) Az állványzattal lezuhant az Észak-magyarországi Építőipari Vállalat három dolgozója is, akik közül Lampert István és Beke Albert életveszélyesen, Turóczy László pedig súlyosan megsérült. (3) A felelősség megállapítására vizsgálat indult. (MN 73. jan. 17.)

2.2.2.2. Következtető viszonyú alkapcsolás: $[(1-2)+3]$ (48 db, 3,2%)

(1) A Német Demokratikus Köztársaságban az idén leesett az első hó. (2) A 950 méternél magasabb hegycsúcsokat hókorona borítja. (3) Vasárnap az egész országban egyszerre 15 fokkal zuhant vissza a hőmérséklet, s a hideg idő hétfőn is tovább tartott. (N 74. okt. 1.)

(1) Segítségnyújtás nélkül továbbhajtott személygépkocsijával — amellyel elütötte a kerékpárján haladó 67 éves Sipeki Istvánt — Vilmány községben Zajác Imre 44 éves gönci lakos. (2) Sipeki István kórházba szállítás közben meghalt. (3) Zajác Imrét, aki ittasan, figyelmen kívül vezette személygépkocsiját, előzetes letartóztatásba helyezték. (N 74. okt. 8.)

2.2.2.3. Magyarázó viszonyú alkapcsolás: $[(1-2)+3]$ (39 db, 2,5%)

(1) Elvitte az ördög az NSZK-beli Heilbronn lelkészét. (2) Ugyanis a közlekedérendszet Ördög nevű őrmestere érte ittas vezetésen a papot. (3) Mivel a tisztelendő vérenek alkoholtartalma meghaladta a hivatalosan eltűrt mennyiséget, jogosítványát két hónapra bevonták, s kétezer márká pénzbüntetésre ítélték. (Dm 75. máj. 31.)

(1) Nagy a sikere a miskolci filmfesztivál vetítésének. (2) Napontként ugyanis több mint ezren tekintik meg a bemutatott filmeket. (3) Csütörtökön 17 kisfilm került vetítésre, közöttük számos ismeretterjesztő tudományos alkotás. (MN 75. máj. 16.)

2.2.2.4. Ellentétes viszonyú alkapcsolás: $[(1 \neq 2)+3]$ (0 db)

2.2.3. Magyarázó viszonyú főkapcsolás: $[(1-2)+3]$ (32 db, 2,0%)

2.2.3.1. Kapcsolatos viszonyú alkapcsolás: $[(1+2)+3]$ (21 db, 1,3%)

(1) A Hortobágyon olyan nagy a szárazság, mint a nyári, kánikulai forróságban. (2) A legöregebb pásztorok sem emlékeznek ilyen, egymást követő két esztendőre, mint a tavalyi és az idei, amikor hó nélkül telet a Hortobágy. (3) December eleje óta ugyanis egy milliméter csapadék sem hullott, szárazak a tocsogók, a mélyedésekben szárazon áll a gyékény és a sás. (MN 73. jan. 16.)

(1) Szerelemföltésből lelőtte vadászfegyverével december 7-én hajnalban a kecskeméti megyei kórház előtt Cseh Gergely 48 éves gépkocsivezető Molnár János lakatost, aki H. Julianna 15 éves konyhalányt kísérte. (2) A férfi ezután lakásán agyonlőtte feleségét, majd saját magával is végzett. (3) A vizsgálat szerint Cseh udvarolt a lánynak, de korábban olyan kijelentést is tett, hogy sem a feleségéről, sem a fiatalokú lányról nem tud lemondani. (MN 72. dec. 8.)

2.2.3.2. Magyarázó viszonyú alkapcsolás: $[(1-2)+3]$ (9 db, 0,6%)

(1) A Szegedi Kenderfonógyárban hasznos felmérés kezdődött a napokban. (2) Az üzemgazdasági osztály munkatársai kérdőíveken tudakolják meg a különböző munkahelyeken eltöltött időt az üzem dolgozóitól. (3) A gyár ugyanis arra szeretne

választ kapni, hogy kiket illet meg a korkedvezmény, illetve ki mehet nyugdíjba a közeljövőben. (Dm 73. jan. 12.)

(1) Születésnapján érdekes meglepetés érte Hollandia legidősebb asszonyát, a 106 éves Johanna Leewenburg-Hordijkot. (2) Az üdvözetek között ugyanis szerepelt egy üzenet, melyben a városi tanács felszólította Leewenburg-Hordijk asszony szüleit, hogy írássák be lányukat az iskolába. (3) A tévedés oka adminisztrációs hiba: az idős holgy 1867 helyett 1967-es születési dátummal szerepelt a nyilvántartásokban. (Dm 73. jan. 27.)

2.2.3.3. Ellentétes viszonyú alkapcsolás: $[(1 \neq 2) \rightarrow 3]$ (2 db, 0,1%)

(1) Zsúfolt utcára zuhant az Illionis állambeli Morrisban két fivér magánrepülőgépe. (2) Csodával határos módon azonban csak ők váltak a szerencsétlenség áldozatává. (3) A testvérek gépükről egy új felvevővel akartak filmet készíteni a városról, s ekközben történt a szerencsétlenség. (Dm 73. febr. 6.)

2.2.3.4. Következtető viszonyú alkapcsolás: $[(1 + 2) \rightarrow 3]$ (0 db)

2.2.4. Ellentétes viszonyú főkapcsolás: $[(1 - 2) \neq 3]$ (14 db, 0,9%)

2.2.4.1. Kapcsolatos viszonyú alkapcsolás: $[(1 + 2) \neq 3]$ (7 db, 0,5%)

(1) A lisszaboni nyugatnémet nagykövetség szóvivője közölte, hogy Damiao tábornok, a köztársasági nemzeti gárda jobboldali nézeteiről ismert volt parancsnoka és magas rangú beosztottja a nyugatnémet nagykövetségre menekült. (2) A nagykövetség „ideiglenes menedékjogot adott” a portugál tisztnek. (3) A bonni kormánysszóvivője ezzel szemben cáfolta a jelentést. (Dm 75. márc. 12.)

(1) Le Havre-ban egy 70 éves nyugdíjas nő emeleti lakásának ablakában akarta szellőztetni ágyneműjét, és elfeledkezett arról, hogy hétezer frank pénzét a dunyha-huzatba varrta. (2) Csak akkor kapott észbe, amikor a szél szárnyára emelte a nagy értékű ágyneműt. (3) De mire leért az utcára, egy járókelő már frissebbnek bizonyult, és sürgősen magához ragadta az égből kapott ajándékot. (Dm 72. nov. 28.)

2.2.4.2. Magyarázó viszonyú alkapcsolás: $[(1 \rightarrow 2) \neq 3]$ (5 db, 0,3%)

(1) Az olasz cigarettacsempészek fantáziája kimeríthetetlen. (2) Ugyanis a Nápoly melletti Vigilenában „temetést” rendeztek, hogy a koporsóban levő illegális füstölínálót a lehető legmegtévesztőbb módon a címzetthez juttassák. (3) Mégis lebuktak, mert egy vámtisztnek feltűnt a temetési menetben néhány jól ismert bűnöző, s erre érdeklődni kezdett a koporsó tartalma felől. (MN 72. dec. 28.)

(1) B. S. 22 évig volt a Vasas tornászainak edzője, azután úgy tetszett, hogy a nyugdíjig tartó kapcsolat végleg megszakadt. (2) A tréner ugyanis áldatlan viták után más klubba távozott, majd csak a TF-en dolgozott. (3) Most azonban úgy hírlik, — mint M. K. edzője — visszatért a piros-kék klubba, szent a béke... (HH 75. ápr. 21)

2.2.4.3. Következtető viszonyú alkapcsolás: $[1 \leftarrow (2 \neq 3)]$ (2 db, 0,1%)

(1) A Budapesti út és a Dorozsmai út kereszteződésében rakodógéppel közlekedve nem adott elsőbbséget egy jugoszláv személygépkocsinak Hufnager Ottó, Tápé, Úttörő utca 31. szám alatti lakos. (2) Összetűköztek. (3) Sérülés nem történt, a kár mintegy 5 ezer forint. (Dm 72. dec. 28.)

3. A fentiekben számba vettük, s egy-egy példával szemléltettük, hogy a három-mondatos újsághírekben miféle konstrukciós formák rejlenek. De hogy e példásor egyes tagjai közül melyek az alkalmi, esetleges alakulatok, csupán gyakorlati feldolgozással lehet megállapítani. Ennek a megközelítésmódnak számszerű eredményeit tanulmányozhatjuk az alábbi két táblázaton.

Az adatok mögött számos tanulság rejlik, közülük a legfontosabbat — Deme László lektori véleménye nyomán — itt is kiemeljük.

A két táblázat anyagában — akár a főkapcsolások, akár az alkapcsolások összesített arányait nézzük, akár az összes kapcsolásokét együtt — van egy következetes gyakorisági rend:

	kapcsolatos	következtető	magyarázó	ellentétes
főkapcs.	41,5 %	31,7 %	23,9 %	2,8 %
alkapcs.	69,3 %	16,9 %	01,8 %	2,9 %
összes átl.	55,4 %	24,3 %	17,3 %	2,9 %

S ez nem véletlen, hanem csökkenő haladás az egyszerű eseményreprodukálástól a gondolati-logikai feldolgozás felé. A kapcsolatos viszony a pusztán időbeli vagy eseménybeli rendet követheti; a következtetőben az oksági kapcsolat időrendi-okrendi rákövetkezésben jelentkezik; a magyarázó kapcsolat már indoklás, a természetes ok-okozati rendet intellektuálisan megfordítja; az ellentétbe állítás ennél is magasabb fokú gondolati feldolgozásra mutat.

Az is több véletlennél persze, hogy a „tartalmasabb” kapcsolásforma a főkapcsolásokban nagyobb súlyú, mint a tömbön belüli — inkább csak részletezést szolgáló — alkapcsolásokban.

És még egy figyelemre méltó jelenség! Az 1—(2—3) megoszlású típusokban magyarázó főkapcsolás aránya túlhaladja a következtetőt, az (1—2)—3 megoszlásúakban a következtető van nagy többségben a magyarázóval szemben. Mi az oka ennek? Alighanem az, hogy az első képlet — ha nem lineáris, azaz kapcsolatos főkapcsolású — akkor valóban „tételmondatos”, a második pedig konklúziómondatos.

JEGYZETEK

- [1] Jelen írás részlet A beszédmű értékű bekezdés konstrukciós formái című tanulmány azon fejezetéből, amelyben 4800 db újsághírt dolgoz fel a szerző. Az elemzés hipotézise DEME László kutatásaira épül (vö. Mondatszerkezeti sajátosságok gyakorisági vizsgálata. Akadémiai. 1971.), eszerint a konstrukciós formák meghatározó elemei mondategészek és a köztük kapcsoló mellérendelő viszonyfajták. Előbbiket arabs számokkal, utóbbiakat a következő jelekkel jelöltük: kapcsolatos: +, ellentétes: ≠, következtető: ←, magyarázó: →. A gömbölyű zárójel két mondategésznek szorosabb: tömb értékű kapcsolatát jelzi.

Az idézett napilapok:

Népszabadság: Ng, Népszava: N, Magyar Nemzet: MN, Délmagyarország: Dm, Hétfői Hírek: HH, Esti Hírlap: EH.

A fent idézett tanulmány eddig megjelent részletei: Tipológiai és gyakorisági adatok a bekezdésnyi beszédmű szerkezetéről. Néprajz és Nyelvtudomány XVII—XVIII, 9—18 (1973—1974); Az ötmondatos bekezdésnyi beszédmű kísérleti vizsgálatáról. A Szegedi Tanárképző Főisk. Tud. Közl. 1974. 161—184; A bekezdésnyi beszédmű tömbösödésének és szinteződésének kísérleti vizsgálatáról. Ált. nyelv. tan. XI, (szerk. TELEGDI Zs.) 15—25. (1975); Egy baleseti hír szerkezete. Nyr. 98: 414—421; Egy konstrukciótípus megjelenési formái. Nyr. 99: 424—38; Kétmondatos hírek tematikai és logikai jellemzői. A Szegedi Tanárképző Főisk. Tud. Közl. 1975. 83-91; A mondatok sorrendjének és logikai kapcsolódásának összefüggése négymondatos beszédművekben. Néprajz és Nyelvtudomány XIX, 16—30 (1975); A fogalmazás mint logikai konstrukció. Tantárgypedagógiai Kutatások. Baja, 1974. 59—66.

Imre Békési

Vorliegende Arbeit ist ein Teil der Studie: „Die Konstruktionsformen des Sprachwert (Redewert) besitzendes Absatzes“, in welcher Verfasser seine Text-strukturlichen Forschungen zusammenfasst.

КОНСТРУКЦИОННЫЕ ФОРМЫ ГАЗЕТНЫХ ЗАМЕТОК
В ОБЪЕМЕ ТРЕХ ПРЕДЛОЖЕНИЙ

И. Бекешу

Данная статья — часть работы «Конструкционные формы абзаца произведения», в которой автор подитоживает свои исследования в области структуры текста.